

İLK KADIN MİLLETVEKİLLERİNDEN HACER DİCLE

Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA ESKİ *

Ülkemizde, kadın hakları konusunda en büyük gelişme Cumhuriyet döneminde olmuştur. Bunda şüphesiz ki Atatürk'ün rolü büyüktür. II. Meşrutiyet'ten itibaren, sosyal yardım amaçlı derneklerin kadın kollarında hanımların etkin görevler aldıkları ve çok değerli hizmetler yaptığı bilinmektedir. Özellikle savaş yıllarında gösterilen çabalar her türlü takdirin üzerindedir.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra kadınlara, dünyanın ileri ülkelerindeki siyasî haklar verilmeye başlanmıştır. Kuşkusuz vatandaşlık haklarının en güzeli, seçme ve seçilme hakkıdır. Ülkemizde kadınlar bu haklarına 1935 yılında kavuşmuşlar ve o tarihten itibaren Türk kadınları, sayıları az da olsa, milletvekili olmaya başlamışlardır¹.

Kastamonu'dan bugüne kadar seçilmiş tek kadın milletvekili olan Hacer Dicle, 1902 yılında doğmuştur. Annesi Gökhasanzâdeler'den Refika Hanım, babası da müderris Ali Hilmi Efendi'dir. 1915 yılında Kastamonu Merkez İnas (Kız) Mektebi İbtidâisi'ni bitirmiş ve buradan tasdiknâme almıştır. Bu konuda elimizde bulunan belgenin nüfus kaydı bölümünde, onun 1319 senesinde Taşköprü kazasında doğduğu, Hacı Mahmudoğlu hafidesi (torun) bulunduğu, annesinin adının Hafize Refika ve Kastamonu Merkez Hepkebirler Mahallesi 24/3 haneye kayıtlı bulunduğu yazılmıştır². Nüfus kaydı tarihi olarak 14 Teşrinisâni 1320 yazılıdır. Tasdiknamenin ön yüzünde ise şu bilgi bulunmak-

* Kastamonu Sağlık Meslek Yüksek Okulu Müdürü.

1 İlk Meclis'te 18 kadın milletvekili bulunmaktadır.

2 Sicil cüzdanında doğum tarihi 13.8.1902 olarak yazılıdır. Kızı Belkis Hanım'ın ifadesine göre okulu bitirince yaşı küçük olduğu için memurluğa başlayamamış ve yaşı büyütülmüştür. Sicil belgesi ile tasdiknamedeki tarih farklılığı kızının verdiği bilgiyi doğrulamaktadır.

tadır: "Kastamonu Vilayeti Merkez İnas Mekteb-i İbtidâisinde tahsilini ikmal ve bilimtihan alıyyülâlâ derecede isbat-ı ehliyet ve liyâkat etmiş olan Hacer Hanım'a işbu tasdiknâme verilmiştir. 17 Teşrînievvel 331". Bu belgeye Hacer Hanım'ın okuldaki not toplamının 150 olduğu da yazılmıştır.

Hacer Hanım, daha sonra Kastamonu Kız Muallim Mektebi'ne kaydolmuş, bu okulun orta kısmını 1920 yılında bitirdikten sonra çeşitli okullarda görev yapmıştır. Onun elimizde mevcut 548 numaralı sicil cüzdanındaki bilgilerden şu okullarda çalıştığı anlaşılmaktadır.

23 Eylül 1336 (1920) tarihinde Kastamonu Merkez Riyazülbenat İlk Mektebi Başmuallimi olarak göreve başlamış, 29 Nisan 1340 (1924) Zafer İlk Mektebi, 1 Mart 1926'da Merkez İkinci Kız Mektebi ve 1 Eylül 1929 yılında da Gazipaşa İlk Mektebi'ne atanmış ve bu okullarda hep başöğretmen olarak görev yapmıştır. 26 Kasım 1930 tarihinde Amasya'ya atanmış; 4 Aralık 1930 – 11 Aralık 1931 yılları arasında Merzifon Karamustafa Paşa Mektebi Başöğretmenliği görevinde bulunmuştur. 1 Ekim 1932'de Kastamonu Merkez Rumsındı Mektebi³ öğretmenliğine ve 1 Kasım 1933 tarihinde de Gazipaşa Okulu öğretmenliğine atanmıştır. 7 Şubat 1935 tarihinde görevinden istifa etmiştir. Sicil belgesindeki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla 23 Şubat 1935 tarihinde yevmiye 7 lira ile Vilayet Umumî Meclis Azalığına seçilmiş ve bu görevini 28 Mart 1939 tarihine kadar sürdürmüştür. 1939 senesinde 6. dönem Kastamonu Milletvekili seçilmiştir⁴. Onun Meclis arşivinde bulunan "TBMM Mebusları İçin Tercümeihal" dosyasında kendi elyazısı ile yazdığı şu bilgiler bulunmaktadır:

"Kastamonuluyum. 37 yaşındayım. 1920 senesinde Kastamonu Kız Muallim Mektebi'nden çıktım. Aynı senede Kastamonu Riyazülbenat başmuallimliğine tayin edildim. 1920 senesinden 1935 senesine kadar 15 sene öğretmenlik yaptım. Kadınlara siyasi hak verilince memleket işlerinde daha geniş ölçüde çalışmak için öğretmenlikten ayrılarak 1935 senesi 8 Şubatta Umumî Meclis Üyeliğine seçildim. 1935, 36, 37, 38, 39 senelerinde Daimî Encümen üyeliğine seçildim. Üç senedir de partimizin İdare Heyeti'nde idim. Daimî Encü-

- 3 Rumsındı Mektebi daha sonra Atabey İlkokulu adını almıştır. Okulun yeni binasına taşınmasından sonra bina el sanatları için kullanılmış ve daha sonra yıkılarak yerine İnönü Polis Karakolu yapılmıştır.
- 4 TBMM VI. Dönem milletvekilleri içinde 15 hanım olup bunlar şu illere mensuptur. Afyon, Ankara, Antalya, Edirne, Erzurum, İstanbul, İzmir (2), Kastamonu, Malatya, Samsun, Seyhan (Adana), Sivas, Tokat, Trabzon.

men ve CHP İl Yön. kurul üyesi iken partimin Kastamonu sayılabı olarak Meclis'e girdim".

Kimlik bölümündeki diğeri sütunlarda yine kendi elyazısı ile şu bilgiler yazılıdır:

Tahsili, "Kız Muallim Mektebi mezunu (orta)", Bildiği diller, "Almanca okur, yazar, tercüme eder, konuşmam", Nede ihtisası olduğu, "Muallim", Meslek ve meşguliyeti, "Muallim olmakla beraber Vilayet Daimî Encümen ve CHP İl Yön. kurul üyesi", Ayrıca evli ve iki çocuklu olduğunu da yazmıştır. O zamanki seçim sistemine göre 797 oyla milletvekili seçilmiş, mazbatasını 26.3.1938 günü almış, 3.4.1939 tarihinde Meclis'e iltihak etmiş ve mazbatasını "Meclis Genel Heyetince" 10.4.1939 tarihinde tasdik edilmiştir.

Hacer Hanım, Kastamonu Öğretmen Okulu tarih öğretmeni olan Nihat Dicle ile evlenmiş ve bu evliliğinden iki kızı (Güner ve Belkıs) dünyaya gelmiştir.

Hacer Dicle'nin genç yaşına rağmen Kastamonu'daki faal kişilerden biri olduğu dikkati çekmektedir. O, bazı toplantılarda bulunmuş ve çeşitli konferanslar vermiştir. Basın kayıtlarında görüldüğü kadarıyla ilk konuşmasını 23 Nisan 1933'de yapmış ve şunları söylemiştir.

"Ünlü Hanım ve Beyefendiler, Sevgili Yavrular,

Bugün 23 Nisan; bugün Türkiye devletinin sarsılmaz temellerinin atıldığı, sağlam esaslarının kurulduğu bir gündür. Zulmün, esâretin ebediyen ortadan kalktığı, Türk hürriyetinin tamamen meydana çıktığı bir gündür. Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk açıldığı gündür. Bugün Büyük Millet Meclisi'nin sevgili yurdumuzu dâhilî ve hâricî düşmanlarımızdan tamamiyle temizlemeğe and içtikleri bir gündür. Hepiniz bilirsiniz ki, 1833 tarihli Hünkâr İskeleyi Muahedenâmesiyle Osmanlı Devleti; Rusya, Fransa, İngiltere himayesine girmiş ve bir asır devam etmiştir. İşte bugün bu himayeden kurtulup tamamen istiklâlimize, şahsî ve vicdânî hürriyetimize kavuşmuş bir gündür. Bu millî bayramımızı ne kadar kutlasak, ne kadar sevinsek azdır. Aynı zamanda bugün Sarayın, Saltanatın yıkılıp yerine çocuk saltanatının hâkim olduğu gündür. Asrımız çocuk asrıdır. Çocuk terbiyesine ehemmiyet vermeyen, milletlerin daima ölüme mahkûm olduğunu tarih bize ispat etmiştir.

Sevgili yavrular,

Bugün hem bizim millî bayramımız hem de sizin bayramınızdır. Çocuk bayramı ümit bayramı, istikbal bayramıdır. Şunu iyi biliniz ki, bugünün çocukları olan sizler, yarının büyükleri olacaksınız. Bu aziz ülke, şu asil millet sizden çalışma bekliyor. Büyüdüğümüz vakit fedakârlık bekliyor. Bizler bu yüce ve yüksek gayenin temellerini attık, esaslarını kurduk. Sizler bu temeller üzerine ilim ve fen yuvası olan sihhî mektepler, kütüphaneler, fabrikalar yaptıracaksınız. Köylümüzün saadetini temin için memleketin her tarafını demir yollar ile döşeteceksiniz. Hülâsa, herkesin benliğini kendisine tanıttıracağınız. Bugün zevk ve eğlenenizle şenlenen şu güzel yurt, şu büyük millet, yarın sizin çalışmanızla rahat yüzü görecektir. İşte büyükleriniz, Türk'ün bu en büyük kurtuluş gününü, aynı zamanda sizin bayramınız olarak kabul etmiştir.

Bugün burada biz, sizin bu büyük bayramınızı kutlular, daha pek çok şen bayramlar geçirmenizi dileriz.

Çocuklar bugün çok, hem de pek çok sevininiz. Hayat sizin için neş'e ve sevinçten ibarettir. Çünkü artık mazinin kara günleri geçmiştir. Şimdi Cumhuriyet idaresinin nurları, saadetleri, nimetleri içinde yaşıyorsunuz. Başımızda mucizeler yaratan, harikalar icat eden umulmaz kuvvetler, ümit edilmez kudretler vücûda getiren yüce dâhimiz, ulu hâmimiz, Gazi babanız var.

Onun, sizlere emanet ettiği Cumhuriyeti korudukça, onun işaret ettiği nurlu yollardan gittikçe, bu güzel yurt daima sizindir.

Bu yurttta böyle güzel ve şen bayramlar geçirmenizi tekrar tekrar dileriz Sevgili yavrular, yaşasın Türk çocukları ve milleti"⁵.

Hacer Dicle, 21 Ekim 1936 akşamı Kastamonu'da "Türk Kadınlığı" hakkında bir konferans vermiştir⁶. Ancak bu konferansın metni basın kayıtlarında yer almamıştır. Aynı akşam vali ve parti başkanı da bir konuşma yapmıştır.

Hacer Dicle 1936 yılında, Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla Halkevi adına bir nutuk söylemiş ve şu konulara değinmiştir.

"Yurttaşlarım,

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin onüçüncü yıldönümünü kutluyoruz.

5 Doğrusöz gazetesi, 25 Nisan 1933.

6 Doğrusöz gazetesi, 23 Ekim 1936.

Bu büyük bayramımızı sevinç ve neş'e içinde, Halkevi nâmına kutularım.

Bugün asil milletimizin mukadderâtını kendi eline aldığı, istiklâline ve hürriyetine tamamen kavuştuğu, davasını kendi ruhundan çıkardığı, kendi eğilmez irâdesiyle tarihe galebe çaldığı bir gündür.

Asrımızın mucizesini değil, tarihin mucizesini yaratan Büyük Şefimiz Atatürk! Bu bayram gününde bahtiyarlığın en büyük heyecanı içinde kendinden geçen Türk milleti, sana hitap etmek isterken her hitâbı kudretsiz, her ismi küçük buluyor.

Büyük Şefimiz!

Sen methiyeye ihtiyacı olmayan ismin baştan başa tarih ifade eden kuvvetli, kudretli bir varlıksın.

Senin şerefli varlığını başının üstünde gezdiren Türk milleti, bu sevinç gününde sana hudutsuz minnetlerini, ölçsüz şükranlarını bir kere daha yollamak istiyor. Çünkü sen, Türk milletinin istikbâli için en sağlam temelleri kurdun. Senin mucizelerini bu kısa zamanda anlatmaya imkân yoktur. Bunu en küçüğümüzden en büyüğümüze kadar biliyoruz, işitiyoruz; öğrendik, daha da öğreniyoruz. Sen yaşa, var ol!

Yurttaşlarım, sevgili yavrularım!

Bizden bahtiyar kimse yoktur. Çünkü büyük şefimizin zaferlerini; onun Anadolu'nun tam göbeğinde diktiği zafer abidesini, onun siyaset âleminde bugüne kadar dehasının kuvvetiyle gösterdiği kudreti biz gördük.

Onun kurduğu devletin doğruluğundan, Türk kültürüne saçtığı feyzin leziz meyvalarından ilk zevki tadan biz olduk.

Türk yurdunu kurtardıktan sonra, güneşler kadar parlak altın saçları, semalar kadar berrak mavi gözleri ile bizimle beraber haşır ü neşir olduğunu görenler de biziz ve bugünkü Türk neslidir.

Bugün çok sevinç ve neş'e içindeyiz. Çünkü Türk toprağının en ücra köşelerinden bile semalara kadar sevgi, saygı, minnet ve şükran sesleri yükseliyor.

Arkadaşlar!

Ulu Önderimizin, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü münasebetiyle

söylediği sözleri burada tekrar etmeyi faydalı bulurum.

Atatürk'ümüz bize diyor ki;

Az zamanda çok büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârâne yürümesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla kâfi görmeyeceğiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en ma'mur, en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıtası ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü asırların medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Bunun için bizce zaman ölçüsü, geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana göre daha çok çalışacağız, daha az zamanda daha büyük işler yapacağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü Türk milletinin seciyesi yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Türk milleti millî birlik ve varlıkla güçlükleri yenmesini, müşkülleri halletmesini bilmıştır.

Yurttaşlarım!

Zekâ ve dehasıyla emsaline cihanda tesadüf edilmeyen Ulu Önderimiz Atatürk'ümüz, bu sözleri ile milletini çok güzel tahlil etmiştir. Türk milleti, Cumhuriyeti için her an çalışmaya, her dakika canını feda etmeye hazırdır. Çünkü Cumhuriyet demek, bütün yaptığımız ve yarattığımız iyi ve doğru şeylerin hepsi demektir.

Sevgili yavrularım!

Cumhuriyet'i sevinçle, sevgiyle bağrınıza basınız. Cumhuriyet'i korumak, Cumhuriyet'i ilerletmek, Cumhuriyet'e şeref ve şan vermek her Türk ve her Türk yavrusunun boynuna borçtur.

Sizleri rahata, sulha kavuşturan Cumhuriyet'tir. Ne varsa onda vardır. Ne iyilik gelirse ondan gelecektir. Onun için bugün gülünüz, eğleniniz, koşunuz, sevininiz. Çünkü bundan daha büyük, daha sevinçli bayram olamaz.

Yaşasın Cumhuriyet ve onun şefi Atatürk.

Yaşasın Türk Ulusunu ve onun kahraman ordusu"⁷.

İsmet İnönü, Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı seçilmiş ve 6

Aralık 1938 tarihinde ilk yurt gezisini Kastamonu'ya yapmıştır. İnönü, birkaç gün burada kalmış; ilçelere gitmiş ve bu arada 9 Aralık 1938 günü CHP İl Kongresi'nde konuşmuştur. Aynı toplantıda Vali Avni Doğan ve Hacer Dicle de birer konuşma yapmışlardır. Hacer Dicle'nin o günkü konuşması şu şekildedir:

"Atamızın ölümü hepimizi çok sarstı. Sayın İnönü, bu sarsıntı ve üzüntünün tesellisini Türk milleti senin varlığında buldu. Büyük Şef, sen hayata atıldığın günden beri Türk milleti için bıkmadan, usanmadan, yılmadan büyük bir azimle, büyük bir sebatla çalıştın. Tarihte bile emsaline rastlanmayan çok büyük ve muvaffakiyetli işler yaptın. Çok mühim ve değerli işlerinin arasında bile gene kıymetli günlerinden birkaçını vatandaşlarıyla geçirmeye ve onların vaziyetlerini yakından tetkik etmeye hasrettin.

Türk'ün büyük kahramanı. Şu dakikada sizinle karşı karşıya bulunmak şerefine ve bahtiyarlığına kavuşan bizler, size karşı olan candan sevgi, saygı, minnet ve şükranlarımızı içimizde nasıl saklayalım?

Büyük Şef. Sen her zaman bu devletin temel direğisin. Sen her zaman bu milletin gözbebeğisin. Türk milleti, sana minnet ve şükran hislerini her zaman, her vesile ile anlatmayı kendine bir borç bilir. Çünkü Türk milleti, Büyük Atamızın direktifi ve senin gayretinle bugün sarsılmaz bir kudret ve kuvvet sahibi olmuştur. Bundan sonra da sarsılmayacak kuvvet ve kudretini her zaman muhafaza edecektir. Çünkü sana inanıyoruz, güveniyoruz. Türk milleti senin arkandan da büyük bir güven ve imanla yürümeye azmetmiştir"⁸.

İsmet İnönü, 10 Aralık 1938 günü Kastamonu'dan İnebolu'ya gitmiş, vatandaşlarla konuşmuş ve aynı gün Savorana yatına binerek Zonguldak'a hareket etmiştir. Buradaki uğurlamada Hacer Dicle de bir konuşma yapmış ve şunları söylemiştir:

"Senden ayrıldığımıza çok müteessiriz. Kalblerimiz seninle beraberdir". İnönü bu söze karşılık olarak, "Kastamonu'da, aranızda geçirdiğim günler en mes'ut günlerdir. Kastamonu'ya sık sık geleceğim" demiştir"⁹.

Hacer Dicle, daha önce ifade edildiği gibi, 1939 yılında milletvekili seçilmiştir. O, Meclis'te ilk konuşmasını 25 Mayıs 1939 günü Millî Eğitim Ba-

8 Cumhuriyet Gazetesi, 10 Aralık 1938.

9 Ulus gazetesi, 11 Aralık 1938.

kanlığı bütçesi görüşülürken yapmış; millî eğitimin çeşitli meselelerine değinmiş ve şunları söylemiştir:

"Arkadaşlarım, Maarif Vekâleti bütçesi bugün 16.164.400 lira olarak huzurunuza çıkıyor. Bu bütçeyi ince ince tetkik ettiğimiz zaman her maddenin üzerinde nasıl bir dikkat ve alâka ile durulduğu derhal göze çarpmaktadır. Arkadaşlarım, kültür davası, davalarımızın en büyüğüdür. Bu davayı gütmek ve bu dava üzerinde esaslı bir şekilde durmak Türk milletinin idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. İşte bu esasa dayanarak devamlı bir plânla, esaslı bir çalışma ile bu işin mümkün olacağını çok iyi takdir ederek Sayın Vekilimizin bu davaya dört elle sarılarak memlekette okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak için uğraştığını, istediğimiz şekilde teknik elemanlar yetiştirmek istediğini; memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlayacak, nesilden nesile yaşatacak fertleri ve kurumları yaratmak için geceli gündüzlü çalıştığını görerek göğsümüz kabarmakta ve büyük bir sevinç duymaktayız. Onun için Maarif Vekilimize, bir maarifçi arkadaş ve bir milletvekili sıfatıyla şu kürsüden teşekkür etmeyi büyük bir vazife bilirim.

Arkadaşlar, bunu söylemekle bugün mekteplerimiz çok iyi, her türlü ihtiyacı tamamiyle temin edilmiş, herşeyi yolunda ve mükemmel manası hatırınıza gelmesin. Evvelâ ilk mekteplerden başlayalım. Arkadaşlarım, bugün bir ilk mektebe gidecek olursanız her sınıfta 60, 70, 80 talebe olduğunu görürsünüz. Birçok yerlerde bu talebelerin oturacak sıraları olmadığı gibi, bunları okutacak odalarımız bile yoktur. Küçük bir odada 60, 70, 80 talebe ile nasıl ders yapılabileceğini arkadaşlarım çok iyi takdir ederler. İlk mektepler hususî muhasebelerle idare edildiğinden, onların küçük bütçeleriyle daha fazlasını yapmaya imkân olmadığı için bu mekteplerin birçoğunda ders vasıtaları, sıraları, masaları yoktur. Hatta şurasını açık söyleyeyim ki, bir ilk mektebin müteferrik tahsisatı 10 liradır. 10 lira ile bir mektebin ancak süpürge parası temin edilemez. Fakat yine bu mahrumiyet içinde Türk gençliğinin imanından ve şuurunda yer etmiş olan maksada erişme idealini tahakkuk ettirmek için bu arkadaşlar, devamlı bir çalışma, zevk ve feragat-i nefisle daima çalışmaktadırlar.

Orta ve lise tahsillerine gelince; ilk mektebi bitiren fakir veya zengin olan her çocuk orta tahsilini, orta tahsilini bitiren her çocuk lise, lise tahsi-

lini bitiren her çocuk, yine zengin veya fakir, üniversite tahsilini bitirmeyi düşünmektedir. İlk tahsil mecburidir, evet, onu bitirdikten sonra bu çocuk acaba hayatta ne iş yapacaktır? Muhakkak ki orta mektebi okumak isteyecektir. Orta mektebi bitirdikten sonra da liseyi okuyacak. Çocuk velileri çocuklarını okutmak için, kazalarda mektep olmadığından muhakkak merkeze gelmekte, kendileri gelmeseler de mutlaka aile efradından birisi ile o vilayet merkezine çocuğunu göndererek orada ikinci bir ev açmak mecburiyetindedir. Sonra bilhassa fakir olan çocuklar bir oda tutarak yanında bir arkadaş ile köylerinden getirdikleri erzakla yalnız oturduğu çok defa vâkidir. Arkadaşlar, ben buna kendi memleketimde çok şahit oldum. Sonra bugün Kastamonu Lisesi'nin bin tane mevcudu vardır. Bu mevcudun yarısı aynı şekilde zaruret ve mahrumiyet içinde yaşamaktadır. Bu yavrular liseyi bitirdikten sonra bu defa da üniversite tahsili için 20-30 liralık bir iş peşinde koşacaktır. Bir taraftan bu işi yapacak, diğer taraftan üniversiteye devam edecektir.

Arkadaşlar; iki karpuz bir koltuğa sığmaz diye bir darb-ı mesel vardır. Çok doğrudur. O halde benim kanaatime göre bu mekteplere bir şekil vermek lâzımdır. Bilhassa ilk mekteplere iki veya üç sınıf ilâve ederek çocukları hayata yetiştirecek şekilde bir esas bulmak lâzımdır. Maarif Vekilimizin bu esaslı nokta üzerinde yürüyeceğine benim kat'i inancım vardır. Kendisine muvaffakiyetler diler, daha çok söz söyleyecek arkadaşlar olduğu için sizi fazla yormak istemem"¹⁰.

Hacer Dicle, Meclis'teki ikinci konuşmasını devlet memurları aylıklarının artırılması hakkında kanun lâiyhası görüşülürken yapmış ve şunları söylemiştir:

"Arkadaşlar, birçok noktalara arkadaşlarım temas ettiler. Ben, onlara temas etmeyeceğim. Yalnız bir noktayı huzurunuzda tebarüz ettirmek istiyorum. O nokta da şudur: Yüksek tahsillilerin 3 senede bir, orta tahsillilerin ise 4 senede bir terfi etmeleridir. Yeknazarda hakikaten bu kanun çok yerinde bir şeydir. Yalnız tatbikat sahasında bazı mahzurlara rastgeldiğimiz için bunu burada huzurunuzda izah etmek istiyorum.

Bilhassa maarif içinde yaşadığım ve vaziyeti de yakinen gördüğüm için misallerimin ekserisini maarıften alıyorum. Meselâ bugünkü ilk mektep muallimi orta tahsilli, bir lise muallimi yüksek tahsillidir. Evet, orta tahsil

yapana bir derece vermişiz. Fakat arkadaşlarımızı mesleğe bağlamak için, bilhassa meslek mekteplerini bitiren arkadaşlarımızın üç senede bir terfi ettirilmelerini doğru buluyorum. Bundan evvel Maarif Vekili'nin bir tamimini görmüştüm. O tamimde deniyordu ki ilk mektep muallimleri mesleklerini yavaş yavaş bırakıyorlar. Yüksek tahsil yapıyorlar ve başka memuriyetlere giriyorlar. Bu mesleğin kudsiyetinden bahisle meslekte kalmalarını tavsiye ediyordu. Hepiniz çocuk babasısınız, bir çocuğunuzu mektebe vermek istediğiniz zaman o mektebin evinize uzaklığından veya yakınlığından ziyade o sınıfı okutan muallimin iyi bir hoca olup olmadığını tetkik edersiniz. Henüz yeni yetişmiş bir yavruyu meslekten yetişmemiş bir arkadaşın bir muallim vekilinin eline verecek olursak o, çocuğu nasıl yetiştirir? İlk sene çocuğu mektebe bağlayacak, mektebi sevdirecek, nizama alıştırarak, çocukta okuma-yazma zevkini verecek muallimdir. Birinci sene bunlara alışacak bir çocuktan artık ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci senelerde hiç korkmayınız. Fakat asıl temel birinci sınıftır. Bu esaslı olmadı mı artık o çocuk kolay kolay mektebe ısınmaz ve bağlanamaz, temelsiz olur. Onun için ben burada, bu 13. ve 12. dereceye dahil olan arkadaşlarımızın da üç senede bir terfi etmelerini rica ediyorum. Uzağa gitmeye hâcet yoktur. Buradaki Tarih ve Coğrafya Fakültesi bütün ilk mektep muallimleriyle doludur. Onun için biz bugün ilk mektep muallimi bulamıyoruz. Yarın hiç bulamayacağız. Çünkü 12. dereceye gelmek için sekiz sene beklemektense, üç sene veya dört sene tahsil görerek o seviyeye yetişmeyi daha istifadeli buluyorlar. Arkadaşlar, yüksek tahsil yapmak iyi bir şeydir. Fakat yüksek tahsil yaptıktan sonra ilk mektep muallimliği yapılamaz. Yani böyle bir muallim ilk mektep çocuğunun seviyesine inemez. Bilhassa bu nokta-i nazarıma arkadaşlarım da muvafakat ederlerse, bu iki derecedeki muallimlerin yani 12 ve 13 üncü derecedeki muallimlerin üç senede bir terfi etmelerini rica ediyorum"¹¹.

Kastamonu Halkevi'nin açılışının 9. yıldönümü münasebetiyle 23 Şubat 1941 Pazar akşamı bir müsamere hazırlanmıştır. Bundan önce Hacer Dicle "Millî Birlik" konulu bir konferans vermiş ve şunları söylemiştir:

"Sayın yurttaşlarım;

6 Kanunusâni pazartesi günü Büyük Millet Meclisi kış tatiline girerken çok kudretli ve kıymetli Başşekilimiz söz alarak Büyük Millet Meclisi geri-

sinden Türk milletine beyanatta bulundu. Bu beyanatında, şanlı Türk ordusunun her gün daha kuvvetli olmasına çalışıldığını, her gün daha kuvvetli görmekle çok sevindiklerini bildirdiler.

Yine bu kürsüden muhtelif mevzulara temas ederek lüks eşyaya kıymet verilmeyeceğini, bize lâzım olan geliri sabit ve mahdut olan vatandaşların, ailelerinin ihtiyaçları olduğunu, ilk önce bu kitlenin giyeceği, yiyeceği ve yakacağı maddeleri stok yapacaklarını bildirdikleri gibi, Meclis'ten aldıkları selâhiyetle ihtikârla da mücadele edeceklerini söylediler.

Bilhassa Türk köylüsünün normal zamandan daha ziyade mahsül ekmelelerini can ve gönülden istediklerini de ilâve ederek, milletvekillerinin bu mevzular üzerinde müntehipleriyle konuşmalarına da işaret buyurdular. Biz de sizlerle konuşmak ve görüşmek üzere kış tatilinden istifade ederek buraya gelmiş bulunuyoruz.

Çok sevdiğim hemşehrilerimin büyük bir kısmını, şu çatı altında hep bir arada görmek arzusu bana kıymetli dakikalarınızdan 15-20 dakika alarak (Millî Birlik) mevzuu üzerinde bir konuşma yapmak fırsat ve cesaretini verdi.

Buraya ve beni dinlemek lütfunda bulunan arkadaşlarıma şimdiden sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sayın Yurttaşlarım!

Dünyanın karanlık ve karışık hali karşısında, Millî Mücadele'si kadar millî birliği de yer yüzünde örnek olan milletimizin gösterdiği olgun ve asil birlik, sükûn ve vekar, istiklâl ve şeref aşkı bugüne kadar olduğu gibi, bugün de en büyük silâhımızdır.

A arkadaşlarım!

Her zaman şuurla ve imanla çalışan Türk milletinin dayanacağı en mühim ve üstün kuvvet millî birliktir. Türk milleti, millî birlik ve varlıkla her zaman güçlükleri yenmesini, müşkülleri halletmesini çok iyi bilmıştır. Bu millet millî birlikle ne kadar mücehhez olursa; vatan ve millet menfaatlerini, hak ve şereflerini o kadar iyi korur. Millî birlik bugün her zamandan ziyade, vatan ve istiklâl kadar üstüne titreyeceğimiz bir kuvvet ve varlığımızdır. Bihakkın sevinç ve iftihar duymalıyız ki, Türkiye tarihinde bugünkü kadar üstün bir birlik ve güven manzarası göstermemiştir. Türkiye Cumhu-

riyeti 20 senelik hayatında yurt için lâzım gelen inkılâpları başararak 18 milyonluk mütecanis, hiçbir ihtiras ve engel ile sarsılamayacak kadar kuvvetli bir Türk milleti vücuda getirmiştir. Türkiye bugün iç emniyet bakımından da bütün milletlerin gıpta edeceği bir ruh ve manzara içindedir. Bilhassa dünya buhranının nezaketi arttıkça, millet bütün vicdanı ile kulağını hükümet emirlerine vermiştir. Çünkü bu millet; gece ve gündüz bıkmadan usanmadan, yılmadan, büyük bir azimle, büyük bir sebatla, şuur ve temkinle çalışan Millî Şef'ine güveniyor. Kuvvetli ve kudretli hükümetimize inanıyor. Şefine güvenen, hükümete inanan Türk milletinin millî birliğini hiçbir kuvvet sarsamayacaktır ve sarsamaz. Türk milletinin millî birlik ve millî disiplin kararı her gün bir kat daha artmaktadır. Türk milletinin vatan bütünlüğüne karşı gösterdiği hassasiyeti bugün bir iman haline gelmiştir. Türk milleti, Millî Şef'inin etrafında zamanla toplandığı gibi, Türk ordusuna olan bağlılığı da gün geçtikçe daha kuvvetlenmekte ve sarsılmaz bir hal almaktadır. Bunlar için misal aramaya lüzum yoktur. Yalnız sınırlarımızı bekleyen Mehmetçiğe içinden gelen samimi duygusunu huzurunuzda arz etmem millî birliğimiz için kıymetli bir misal olmaya kafidir.

Mehmetçik diyor ki;

"Biz kardeşleriniz, bu vatanın bir karış toprağını vermemeğe and içtik. O, bizim kanımızla payidâr olacaktır. Milletimizin şefkati üzerimizde durdukça; bu kan, bu nesil var oldukça bizi vatandan, vatani bizden ayıramazlar. Bu vatani bize emanet eden bir babanın yeşil gözlerinden aldığımız ilham ruhumuzdadır. Bir Teşrînisânide millet kürsüsünden vakur, azimkâr bir lisanla bizlere bağırın İnönü kahramanının gür sesi gönlümüzün en iç köşelerinde saklıdır. Siz korkmayın, biz kardeşlerinize inanın. Çünkü bu kardeşleriniz bir cihan medeniyetini altüst eden, kasırgalara meydan okuyan, fırtınaları dindiren bir neslin evlâtlarıdır. Damarlarında Türk kanı dolaşan yüzbinlerce kardeşleriniz, hep şimdi silâh elde vazife başındayız. Bize emanet edilen Cumhuriyeti yaşatacağız. İnanın ki önümüze çıkan fırtınalar, kasırgalar süngülerimizin ucunda kırılacaktır. Her hamlemiz ileri, daima ileri olacaktır. Bu, bizim şîârımız, andımızdır. Sizler müsterih olun. Ve bilin ki sınırda öz kardeşleriniz bütün imanı ile size emniyet ve sükûn hazırlıyorlar".

Sayın yurttaşlarım:

Millî birliğimize bundan daha canlı ve daha kuvvetli nasıl bir misal

olabilir. İşte biz bu millî birliğimiz sayesinde bugün dimdik duruyoruz. Dünyayı saran ateşin bize sirayet etmemesi için lâzım gelen tedbirleri aldığımız gibi, sirayet ettiği zaman karşı koyacağımız tedbirleri de dakika fevc etmeden almakta devam ediyoruz. Dünyanın en üstün milleti olan ve Türk varlığının muhassalası bulunan ordumuz her tecavüzü karşılama hazır.

Sayın arkadaşlarım;

Bulutların top sellerinden akisler aldığı bir dünya içinde, vatan emniyetinin her şeyden önce millî birliğe, dayandığını hadiseler bize ispat etmiştir. Millî birlikten; onun, hür ve müstakil yaşatan, azim ve iman dolu enerjiler yaratan büyük kudretinden mahrum milletlerin haricî bir tecavüz karşısında nasıl ve ne kadar çabuk yıkıldıkları görülmüştür. Bu yıkılışların çeşitli sebepleri bulunmakla beraber, başlıca ve en mühim sebebini millî birlik esası içinde aramak lâzımdır. Millî birlik tek ve şerefli bir mâziden, tek ve güneşli bir istikbale doğru akıp giden bir hayat unsurudur. Onun kaynağı birbirine bağlı, biri hepsi için, hepsi biri için çarpan kalblededir. Millî birlik; milliyet aşkından, vatan bağlılığından, ahlâk ve karakter üstünlüğünden vücut bulmuş bir heyecanın ifadesidir. Millî birlik; vatan müdafaası uğrunda her türlü fedakârlığı ve icâbında ölümü göze alabilecek, millî şeref ve haysiyetin en ufak bir tehlikeye uğramasına asla tahammül edemeyecek fertlerden meydana gelmiş bir varlıktır. Millî birlik; harbin ağır şartları içinde vicdanları iman dolu, kalpleri milliyet ve hürriyet aşkıyla çarpan cengâverlerin parlak süngüsüdür. Harp sahneleri çetindir. Burada top, tüfek sesleri her tarafa dehşet salabilir. Açlık, susuzluk, uykusuzluk bir araya gelebilir. Vücutlar yorulmuş, dimağlar uyuşmuş olabilir. Sert hava şartları içinde dövüşmek ve süngüleşmek icap edebilir. İşte bu vaziyet karşısında yine sığınacak tek kuvvet millî birliktir. Millî birlik hayat iksiridir. O, vatandaş yüreğinde yanan sönmez ilâhi bir ışıktır. O, kahramanlık sembolüdür. Millî birlik; millî ahlâk, millî olgunluk, millî kaynaşmadan vücut bulmuştur. Millî birlik; dağınıklık ve bozgunluk maksadıyla yapılacak yabancı telkinleri daha ilk temasta eriten ve dağıtan mukaddes bir alevidir. Millî birliğin zayıflaması, harp cephelerinde olduğundan ziyade iç çöküntüler meydana getirir ki, bunun akıbeti, yurdu ve istiklâli tamamen halkın ayakları altına sermek zilletine varır. Millî birlikten mahrum milletler; kendisini, vatanlarını korumak şurda dursun; bu gibi milletler başkalarının elinde esir ve köle halinde yaşamayı bile hoş görürler.

İşte hemşehrilerim;

Tarihe şeref sütunları diken, dünyaya insanlık ve kahramanlık veren Türk milleti; dün olduğu gibi bugün de, yarın da Millî Şef'in etrafında yek-pâre bir millet olarak millî birlik davasının da tek bir numunesidir. Silahlarına olduğu kadar, millî birliğine güvenen Türk milleti, tek ve toplu bir millet olarak, üstün karakterli bir varlık olarak aşılmaz bir kaledir. Türk milleti, ebedî Şef Atatürk'ün yarattığı, Millî Şef İnönü'nün yaşattığı Cumhuriyet'in, istiklâl ve hürriyetin en küçük bir tecavüze uğramasına asla müsaade etmeyen bir bütündür. Tehlikeler hangi dağları aşarsa aşsın, top sesleri herhangi bulutlar ses verirse versin, Türk milleti ve onun kahraman ordusu, tek bir fikirdir. Tek bir maksat, tek bir hedef üzerinde bugün de, yarın da millî birliği ile yenilmez bir mevcudiyettir. İşte bizi bu mevcudiyete ulaştıran şuurlu ve temkinli hareketiyle Türk milletinin azmini, cesaretini her dakika kuvvetlendiren Millî Şefimize uzun ömür dileyerek, milletimize de ebedî saadetler dileyerek sözlerime son veriyorum"¹².

Hacer Dicle, yine öğretmenlerin bazı özlük hakları ile ilgili kanun teklifi müzakere edilirken 13 Ocak 1943 günü Meclis'te bir konuşma yapmış ve şu konulara değinmiştir:

"Sayın arkadaşlarım. Hususî idarelerden maaş alan ilkökul öğretmenlerinin, terfi, taltif ve cezalandırılmaları ve bu öğretmenler için teşkil edilecek sağlık ve içtimaî yardım sandığı ile yapı sandığına ve öğretmenlerin alacaklarına dair kanun lâyhasını yüksek Meclisimize arz eden Maarif Vekilimize ve bu kanun üzerinde çalışan arkadaşlarımıza bu kürsüden teşekkür etmeyi büyük bir vazife bilirim. Kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrası "Valilikler bu cetveldeki adet ve derceler dahilinde olmak üzere 3656 sayılı Kanunla işbu kanunda yazılı esaslara göre umumî meclis kararı ile öğretmen ve yaröğretmenlerin terfilerini karşılayacak tahsisatı malî kudretleri nisbetinde bütçelerine koyarlar". Sayın arkadaşlarım, hususî muhasebelerin içinde çalışan bir arkadaşınızım. Bu itibarla vaziyetlerini yakinen bilirim. Hususî muhasebelerin ihtiyaçları gün geçtikçe çoğalmakta ve bunların gelirleri daima sabit olduğu halde giderleri hergün biraz daha artmaktadır. Hususî muhasebeler bütçelerine bir tevazun temin edebilmek için ya bir mektebi kaparlar ya bir yol inşasını ihmal ederler yahut bir hastanenin kadrosunu daraltırlar veyahut mühim bir yekûn teşkil eden muallimlerin kanuni hak-

larını veremeyerek bütçelerinde bir tevazun temin ederler. Bu hal mevcut iken kanununun birinci maddesinin ikinci fıkrasındaki mâlî kudretleri nisbetinde ibaresi ile bu kanunun istihdaf ettiği gayeyi telif etmeye imkân yoktur. Bugün hakikaten Maarif Vekilimiz bu kanunu getirmekle çok iyi bir iş yapmıştır. Kendisine bilhassa teşekkür ederiz. Bugün hakikaten muallimlerimizin borçları tasfiye edilecektir. Fakat gün geçtikçe hususi muhasebe yine yeniden borçlanacaktır. Arkadaşlar, kültür hayatımızın temelini ilk mektepler teşkil etmektedir. Kültür hayatımızın temelini teşkil eden bu ilk mektep öğretmeni arkadaşlarımızın böyle vevaki bir gün bile olsa kıdem zamlarının gecikmesine benim gönlüm razı olmuyor. Siz arkadaşlarımızın da gönüllerinin razı olamayacağına kat'i inancım vardır.

Arkadaşlarım, ikinci bir endişem daha var: Mâlî kudretleri müsait olmayan yerlerden mâlî kudretleri müsait olan yerlere muallim arkadaşların akın etmesi endişesi. Çünkü birbirine yakın olan iki vilayetten birinin mâlî kudreti müsait olup diğerinin mâlî kudreti müsait olmaz ise bu arkadaşların bir kısmı herhangi vesilelerle oraya gitmek isteyeceklerdir. Halbuki bizim gayemiz bu değildir. Biz, ilk mektep öğretmenin birinci sınıftan başlayıp beşinci sınıfa kadar devam edip talebesini mezun etmesini arzu ediyoruz”.

Hazırlanan yasa teklifinde, terfi edecek öğretmenlere, o ildeki kadro sayısının yeterli olmaması halinde bazı prensipler konmuştur. Aynı okulda veya mahrumiyet bölgelerinde bir kıdem yılı çalışmak, çok çocuğu olmak veya izin almadan bir terfi müddeti aralıksız hizmet v.b. Hacer Dicle konuşmasının devamında bu konuları da eleştirmiş ve şunları söylemiştir:

“Sayın arkadaşlarım, birinci maddedeki mâlî kudretleri nispetindeki ibaresi bu madde ile de alâkalıdır. Meselâ bir vilayeti ele alalım: Bu vilayette 30 muallim kıdeme hak kazanmıştır. Nihayet kadroları 10 kişilik ise bunların 20 tanesini bir tarafa bırakıp bu 10 taneyi tercih edeceğiz. Tercih sebepleri ise burada yazılmıştır. Sayın arkadaşlarım, misalimi kendime tatbik ediyorum. Mektepten çıktıktan sonra beni bir tren güzergahına, diğer bir arkadaşımı da hakikaten yaşanması güç olan bir yere tayin ederler. Bu benim elimde olan bir şey değildir. İkincisi, herhangi bir hastalık sebebiyle mezu niyet alınmış olabilir, bu da elinde olan bir şey değildir. Üçüncüsü, çok çocuğu olmak. Ya yeni evlenmiştir veyahut tabiat ona bu çocuk zevkini tattırmamıştır. Binaenaleyh bunların tercih sebebi olarak konmasını doğru bulamıyorum. Maddelere gelindiği zaman fikirlerimi tekrar arz edip bu hususta

takrir vereceğim, takdir yüksek heyetinizindir"¹³.

Hacer Dicle, 18 Nisan 1966 tarihinde Ankara'da vefat etmiş ve burada toprağa verilmiştir.

13 TBMM Zabıt Ceridesi D VI, C. 30, 13.1.1943, s. 152-153.